

Травник

Ја имам 24 године. Прије рата сам живио у општини Травник. За мене је живот био добар. Тата је радио у Њемачкој, мама је била ту са нас троје. Нисам обраћао пажњу ни на што. Знаш како то хода, школа, из школе кућа. До осамнаесте године сам живио тим, може се рећ, школским животом. Можда сам био лакомислен, нисам пуно обраћао позорност шта се дешава. Само сам несвјесно ушо у то све и онда нема више мрдања, не можеш ни макет.

У нашем ужем окружењу није било баш мијешано становништво, а што се тиче ширег подручја, ту је било нормално ко свугдје код нас.

шта ја знам, ја нисам уопће обраћо позорност, није ме пуно занимало, тако да не могу тачно рећи када сам први пут осјетио да ће бити рат код нас. То тако је ишло, међутим људи су већ у једанестом, дванестом мјесецу, формирали неке страже тамо, већ је некако било оно издвојено. Сама власт бивше Југославије је попустила, док је се могло отић кући да се више не врати, отић, побјећ за Хрватску ил побјећ тамо, вамо, изгубит се, самим тим је се видјело да нешто није у реду, да нема власти, да нема државе више ту.

Рат је код нас почео 20.4.92. године, онај први напад, гранатирање. Тад је изгорио један објекат, мала једна дискотека, ту негдје око 11 сати у току дана. Кад је рат почео, била је то једноставно непозната ствар па нисам то нешто опасно ни прихватио. Међутим, сад кад би поново кренуо, сад би далеко другачије размишљао. Тад нисам пуно размишљао о томе, гледо сам више оно, друштво, тамо, вамо и онда у то вријеме ми је и брат радио у Њемачкој. Он ме је звао у Њемачку, међутим мени се није ишло, највише због друштва.

У 11 мјесецу 92. године смо напустили кућу. Напустили смо је да не би добили метак у главу. Ништа пуно нисмо могли понијети са собом, због времена и због саме околности што је кућа на линији. Покупили смо само оно нешто основних стварчица. Мало је било карактеристично код мене, цивили се повлаче, можда ја на један начин припадам њима, међутим мени није ни падало на памет да идем. На неки начин ту сам добио и ауто, отац купио ауто, тамо, вамо и тако да ми није падало на памет да напустим то све. Оно имаш круг својих пријатеља, једноставно још су увијек пубертетска размишљања на неки начин била. Али, тада се фамилија разишла на неки начин. Један брат је отишо за Нови Травник, овај један је осто код куће, ја сам отишо за Витез. Сјео сам у ауто, упалио и отишо до Витеза. Без проблема. У Витезу сам био са родитељима. У Витезу смо купили стан од једног човјека. Знам да је тада њему тата дао шест тисућа марака, он је оставио нешто ствари, нешто распродо и одселио у Србију. Ми смо се уселили у тај стан, добили рјешење на основу тога што смо избјеглице, а ствари смо од њега купили.

Онда једно вријеме ме закачи пушка да је носам, као војник, од рова до рова. У то вријеме је био овај рат у мом селу и тако да сам ја био више на релацији Витез кућа - Нови Травник. Рат сам сватио кад је било то са Србима пар мјесеци, тад сам већ сватио шта је рат. Људи гину, сад има један, сад нема, сад ти нема пријатеља, сад нема овога. Видиш неко срља, иде кроз то све гура, једва се извлачи, неће пушку, други опет узимају пушку ко и свугдје. Онда је кренуо рат са Муслиманима. У Витезу је кренуо рат са Муслиманима 20.4.93. године, баш годину дана прије него што је у Турбету пукло. Ја сам у то вријеме већ био укључен у травничку бригаду којој је било сједиште у Новој Билој. И

онда смо ми држали мало линије у Витезу. Држали смо успут и линију према четницима, према Србима. Свак је против свакога диго пушку и готово. Средња Босна се постепено затварала и онда се после затворио и овај дио Травника за комуникације са Муслиманима на ову страну. То је била задња комуникација, све је већ било затворено, и Бусовача и Витез. У Витезу се већ пуцало, док се у Травнику заједно сједило, на неки начин. Можда нису били односи оно, баш директни, али рецимо добро се сјећам, сједим са својим пријатељом. Он је радио у то вријеме као конобар у локалу и добро се сјећам, прије на ноћ него што ће пукнут у Травнику да смо сједили и тако иде прича између нас. Каже он, видиш да ће пукнут, на све стране се већ ратује. Видиш, зар не знаш, овдје ће у овом граду одсад пукнут. Само знам да једне прилике ако се сретнемо на линији, каже, да неће пуцати на мене, нити ћу ја пуцат на тебе, ал онај колега што ће сједит до тебе он ће држат пушку, он ће можда пуцат на мене, ја ћу на њега и убит ћу тебе и тако обрнуто. И тад смо се ми разишли можда навече око 11 сати, ја сам отишо на Путићево, а сутра је већ пукло. Људи су отишли преко Влашића, према Србима се нешто повукло, а нешто је се преко наших села. То је хаос био. Немају се гдје смјестит људи. Ја сам у то вријеме сватио да су људи највећи штакори што може бити. Једноставно се привикне на све услове живота. Рецимо оно у земљи, у рову спаваш, ту ходаш, пролазиш, бивши комшија оно, једноставно волио би га видјет, остане ти у сјећању, међутим знаш да има пушку, знаш да је то тако и нема друге. Једноставно то прихватиш, ја сам то прихватио на неки начин, здраво за готово. Нисам волио трчат напријед, полако. Између осталог, био сам у домобранима.

Војник сам био нешто око једанаест мјесеци. По завршетку рата са Муслиманима сам нашао поса у Витезу. Послије тога сам прешо у Јајце кад је се ослободило од Срба.

Када сам напуштао своју кућу 1992. године ружно сам се осјећао, али једноставно човјек обично кад има неког поред себе, онда му је то све лакше подњет. Кад је сам и кад сам тоне, ако се туши сам, онда то дође као тотално убиство. Шта ја знам, подњео сам то на неки начин, можда још увијек лакомислено, оно, нема куће једноставно рат је, прихватио сам чињенично стање, какво је такво је. Знао сам да га не могу ја промијенити и нисам се пуно замаро тим. Можда би пролупо да сам другачије размишљао, да ме то мало више копкало.

Можда неки километар и по до два од моје куће било је пар муслиманских кућа, на неки начин ту сам имо пар пријатеља, у ствари школских колега, али нисмо нешто били зближени. Не да нисам имо контакта са Муслиманима, кроз школу јесам. Имо сам пријатеља и Срба и Муслимана, али конкретно баш ту од ових мојих даљих комшија. С овим једним сам изузетно добар пријатељ и данас дан смо добри. Видјели смо се и срели. Ја сам њега кад је рат био звао из Витеза телефоном и тако чуо се са њим и онда смо се срели у нашем селу. Срели смо се на путу у наше село. Били смо оба двојица сретни што смо се видјели. Онда смо ту мало причали, пита он мене да ли имаш жељу да идеш у Травник. Како да немам жељу, нормално да ме вукла жеља, ту сам одрасто, на неки начин ту ми је све. Међутим, кад сам отишо са њим, кад смо прошетали градом тамо, вамо, доле, горе, попили кавицу, тако мало прича по прича, онда сам сватио да то више није то. Овај град више није ко што је био, овај град је без познатих фаца, без познатих људи, а некад сам пролазио градом. Тако је то било, ја нисам срео ту можда три позната човјека.

Не знам да ли ћу се вратити. Вратио би се кући прије свега кад би имао сигурност, код мене у Травнику знате шта се дешавало. Муслимани ето тероризам одрадили су, а неко то не може подњет. Међутим, сад се тога јако бојим. Сад одселит и изгубит главу кад сам је до сад сачувао. Кућа је порушена, минирана. Кућу сам видео 95. године кад се Јајце ослободило. Отац ми је страдо послје рата, нагазио на мину, баш ту код куће. Отац се био вратио и нешто је покушу урадит и тако је страдо. Мајка је у Витезу и тако. Имао сам једног брата који је исто погину од стране Муслимана у Новом Травнику. Међутим, кроз то све немам мржње. Једноставно равнодуштво прихватим ово. Знам, кад сам отишо и нашо се са овим Муслиманом послје рата и тако смо отишли у Травник, знам да су ме неки од тих мојих познаника и пријатеља питали како си мого то урадит, знаш да ти је погину брат, знаш да је погину од ти људи. Међутим, ја кажем није он крив за то све. А сад у моменту можда кад би знао ко га је убио, не знам како би се осјећо, али у овом моменту шта могу промијенит, ништа. Толико је тих људи страдало и овамо и тамо. Сретнем се с пријатељима, међутим, кад пада мрак, кућа лагано.

Ја мислим да ће бити могућности да се вратим кући, ја мислим да хоће. Скоро мене један мој комшија, старији људи који су се вратили, који живе ту у мом крају, пита: Кад ћеш се ти вратити? Онда ја кажем: Док буде овде боље него у Јајцу ја ћу истог момента доћи, а то још неће бит најмање за десет година, јер је порушено до краја и на неки начин још увијек је нестабилна политичка ситуација. Већина млађих људи тако размишља и тешко ће одлучит да се врати, е то је то.

Мислим да људи могу живјети поново заједно као прије. Могу! Ствар је у политици. Сам сељак, сам човјек, сусјед до сусједа би мого живјет, а ствар је у политици и у тероризму највише. Рецимо ово што се конкретно дешава по Травнику, ја, мени не пада на памет тренутно да ја одем и да ми се тако нешто деси.

Рат је био нормално због остваривања политичких идеала, од кога, ми то добро знамо. За рат су криви, у старту, Срби. То је овако мало специфично било. Срби су на неки начин видјели да морају подијелити бившу Југославију. Нормално они су кренули од Словеније, моје гледање сад, и ту нису ништа урадили, а узели су Хрватску колико им је требало. Међутим, Хрватска је добила своју државу. Кад је Хрватска добила своју државу, рат је ту већ кренуо. Срби узимају своје, е онда су Муслимани у Босни рекли, ово је наша држава. То је моје политичко гледање. Можда онако мало прозирно, али тако дође. Муслимани су рекли да Хрвати иду у Хрватску, Срби имају Србију, наша је Босна. Међутим, у том су моменту заборавили да на неки начин живе ту и кршћани.

Не волим се пуно сјећат, не волим се пуно сјећати рата. Има пуно ружних слика, пуно ружних сцена и најгоре је кад погледаш ове гробове то и све. Ја имам једно искуство са овог гробља на Прахуљама. Ту није било ни једног гроба. За неки десет мјесеци рата, кад погледаш 300 гробова, од ти 300 гробова препознајеш 150 људи, онда је то, онако тешко. Само кад се ту осврнеш, тог се човјек не воли ни сјетит пуно.

Нико није имо интереса због рата. Ко ће имат, није нико.

Користи су имали ратни профитери. Ја ћу рећи овако конкретно за хрватски народ у Босни и Херцеговини, да су остали склопљених руку, вјероватно би имали далеко мању корист него сад. Мислим, кажем далеко мању корист, можда би чак још више људи изгинуло, доживили би још већи егзодус и не би можда живили на овим просторима, да су остали склопљених руку.

Ако буде поново рата у Босни, ја највјероватније нећу бити ту. Највјероватније би гледо да покупим обитељ и да бриснем негдје даље. Неће бити рата сигурно једно 50 година, али могуће да дође послје тога, могуће да дође до рата. Моје мишљење је да није политички рјешено, све до краја. Рецимо, ја би мога овако живјет до краја живота, али је размишљање других људи, кад попричаш са њима, пуно људи тврди да нису задовољни. Из којег разлога нису задовољни? што можда један Муслиман никад неће моћ остварит право максимално у Бања Луци и нећемо се толико желит вратит. С времена на време ће се губити воља за повратком. Међутим, ово је било једино рјешење, нема другог.

Национални идентитет се не може мијењат. Родитељи су ме тако родили и то остаје нормално. Ово је био национални рат, то је јасно, и у том моменту више не гледаш што можда неко боље нешто чини од ових других и обрнуто. Идеш са својом рајом, обично са својим народом, са својом фамилијом. На другој страни, уколико останеш, онда је велико питање како ћеш се провест.

Ја се осјећам прије свега кршћанином, католиком, а између осталог живим на подручју Босне и Херцеговине. У моменту могу рећ да сам Бошњак, али не могу то рећ из једног разлога, што на неки начин нисам тамо прихваћен. Ја рецимо сад да би отишо у Травник и живио и да би свој капитал преселио одавде, да би отворио на жену радњу у Травнику, то би било немогуће добити сада пословни простор да ја радим тамо. То значи да ја не могу своја права остварит, без обзира можда што желим и имам могућности. Значи треба би дат десет, петнест тисућа марака и након неког одређеног времена, не би ми можда урадио неки мој пријатељ, али можда неко из неке љубоморе урадио, диго то у зрак и све тако. Сад смо већ прешли на другу тему.

Идентитет, то си, гдје јеси. На неки начин још увјек с тим људима гдје те не гледа кроз националност, гдје нећете запасти за око.

Повремено одем у цркву ко што сам и прије отишо, нема никакве разлике.

Вратим се из цркве, одем у кафану и тако. Ја вјерујем да мој народ је исто тако, као прије, ништа више. Можда има, нормално свугдје има људи који су се измјенили, који су били прије рата једно, промјенили лице, једноставно обукли нешто, пресвукли се и сада наставили другим животом.

Ја кажем, своје на неки начин волим и колико могу поштујем, а исто тако друге религије цијеним и свака има своје виђење и не смета ми то једноставно.

Па понекад човјек, човјек кад има религију иза себе, вјерује у нешто и кроз њу гради свој живот. Религија нас на неки начин учи како ћемо живјет. Рецимо ја сам добио дијете, нормално дијете крстим, идем по оној религији по којој сам ја на неки начин одрастао, што су моји родитељи у мене усадили и тако да ми то дође нормално.

Стара Југославија је имала можда онај један режим који је на неки начин људе држо под контролом. Ја имам мало негативног искуства са старом Југославијом. Мој тата је радио у Њемачкој и обично кад би дошо из Њемачке, након пар сати дошла би полиција и водила га, не знам зашто. Мада није никад имо проблема да би га задржали дуже, све је то било два, три сата, можда некад отићи би ујутру, врати се навече, углавном није било дужег задржавања. Послије сам сазно да је то било само саслушавање, с ким се дружиш, шта радиш и тако.

Међутим, кроз то све онда видим да ми је брат, ја не знам ни како је успио ући, рецимо у ЈНА, кад је тата радио у Њемачкој. Како се то попуњавало, како је одало, не знам. То је можда једна негативна особина, али рецимо за вријеме комунизма био је јак закон, држало се то све под контролом. Сад закона неког јаког нема и немогуће га је на неки начин спровест. Може се спровест, али кад би били одговорни људи на врху. Међутим, сви вуку на своју страну, по мом

гледању и онда ту долази до великих рупа за криминалце. Још увијек видим да се ратује на политичком нивоу између све три нације и сад је већи рат него што је био. Не пратим пуно политику, али видим да није баш сјајно. Што се тиче ове стране, слободе говора, демократије саме, на неки начин боље је сад. Међутим, што се тиче саме економске стране, сигурно је далеко боље било прије.

Сада је потребна једна финансијска ињекција која би прије свега покренула фирме, творнице гдје би се људи упослили. Све је на нули. Међутим, овдје се створио један велики проблем, по моме гледању. На неки начин у рат су ушли, дјеца, момци, је ли, у пубертетском нивоу. Имали су петност, осамност, двадест године и нису имали запослења. Нормално су ушли у рат и са хуманитарним организацијама ту помало папали. Сад се кроз тај период створила једна нерадничка генерација, која нема радне навике. Али, мислим да би се требали извући на неки начин.

што се тиче свакодневног живота за нас, овдје у Јајцу, опуштено је на неки начин. Не размишљам да ли ће ме неко подапет, да ли ћу упаст, да ли ће ме неко упуцат и тако, што сам можда само Хрват, што нисам Муслиман или можда што сам нека друга нација.

Радим овдје, супруга ради, има радњу, нешто лагано и тако. Овдје живимо и немамо конкретних проблема. Можда имам неких животних циљева, али то је већ моја приватност.

жеља би ми сигурно једна била, једног дана кад остарим, да не доживим нешто што је мој отац доживио. Да ми неко не упуца дијете и да га не сахраним на основу тога. Највише би волио кад не би дошло до рата. У почетку кад је рат тек стао тад сам имо велику жељу да одем одавде, само да не гледам то. Међутим овај, послвије с времена на вријеме једноставно човјек се опет оно нада, нада да ће бити боље.

што се тиче жеља и нада за Босну и Херцеговину, кад би овако остало, рецимо на неки начин да нема рата, све се може лакше подњет. А што се тиче ове кризе, политички убија, економски убија и убиће ја вјерујем људе, доћи ће још већа економска криза.